

Instrumenty prawne eliminowania z obrotu wadliwych uchwał wspólników spółek kapitałowych

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

Problematyka uchwał wspólników spółek kapitałowych stanowi jedno z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień dotyczących funkcjonowania tej kategorii podmiotów. Dorobek orzecznictwa i doktryny wskazuje, że szczególnie głębokie różnice stanowisk wśród dogmatyków i praktyków prawa wywołuje kwestia zaskarżania uchwał, poczynając od oceny charakteru prawnego samych uchwał, rozumienia poszczególnych przesłanek ich wadliwości, instrumentów eliminowania z obrotu, na skutkach wytoczenia i uwzględnienia stosownych powodztw kończąc. Mimo wielu judykatów, licznych wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa, szeregu rzeczowych argumentów podnoszonych na poparcie poszczególnych stanowisk, w tym autorytetu samych ich Autorów, wskazane zagadnienia trudno uznać za ostatecznie wyjaśnione i jednoznacznie rozstrzygnięte. Nieustanne zainteresowanie wskazuje, że problemy związane z zasadami podważania uchwał wspólników w spółkach kapitałowych, pomimo upływu ponad dwudziestu lat obowiązywania Kodeksu spółek handlowych, nadal nie zostały rozwiązane. Spory wywołują wciąż kwestie o nawet elementarnym charakterze.

Uchwały podejmowane przez wspólników spółek kapitałowych wyrażają wolę organu spółki, który tworzą jej ekonomiczni właściciele. W postępowaniu wewnętrznym spółki nie przysługuje od nich żaden środek odwoławczy. Wprowadzić nie może go nawet umowa czy statut spółki. Wprawdzie Kodeks spółek handlowych zawiera przepisy dotyczące wadliwych uchwał wspólników, ale nie reguluje zagadnienia odrębnie i wyraźnie, ani nie zawiera katalogu możliwych przyczyn wadliwości. Ustawodawca ograniczył się jedynie do określenia podstaw zaskarżania uchwał wspólników przewidując w treści art. 249 i art. 422 oraz art. 252 i art. 425 KSH, odpowiednio możliwość żądania uchylenia uchwały lub stwierdzenia jej nieważności.

W tym kontekście można sformułować założenie, że wynikająca z Kodeksu spółek handlowych regulacja zaskarżania uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz uchwał akcjonariuszy spółki akcyjnej i pro-

stej spółki akcyjnej¹ oparta na dwóch powództwach, tj. o uchylenie uchwały oraz o stwierdzenie jej nieważności, stanowi ograniczony podmiotowo, przedmiotowo i czasowo system zaskarżania uchwał wspólników spółek kapitałowych. Teza ta nie wyłącza jednak możliwości stosowania do uchwał wspólników przepisów zarówno Kodeksu cywilnego, jak i innych ustaw w kwestiach, które nie zostały objęte zakresem unormowania KSH.

Przyjęte założenie pozwala na wskazanie szerszej grupy instrumentów eliminowania z obrotu prawnego uchwał wadliwych. W tym zakresie wyróżniono bowiem: odmowę wpisu uchwały do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego przez sąd rejestrowy, powództwo o uchylenie oraz powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały przez sąd, jak również – choć wyłącznie jako instrument usunięcia skutków wadliwej uchwały, a nie jej samej – możliwość podniesienia zarzutu nieważności uchwały przez uprawniony podmiot.

Celem było ustalenie podstaw prawnych eliminowania z obrotu wadliwych uchwał wspólników spółek kapitałowych. Określenie katalogu stosownych instrumentów oraz zasad ich wykorzystania wymagało przeprowadzenia analizy z punktu widzenia nie tylko Kodeksu spółek handlowych, ale również innych aktów prawa prywatnego, jak i publicznego. Badanie zidentyfikowanych konstrukcji prawnych w kontekście możliwości ich wykorzystania dla powyżej określonego celu, podyktowane zostało potrzebą wyważenia ram i granic prawa do zaskarżania uchwał, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa i pewności obrotu gospodarczego. Choć kwestia podważania uchwał wspólników spółek kapitałowych jest przedmiotem dużego zainteresowaniem doktryny i judykatury, to zainteresowanie to jest jednak nadal wprost proporcjonalne do liczby pojawiających się w praktyce problemów, wątpliwości i sporów.

W monografii sformułowano katalog instrumentów prawnych oraz przesłanek ich zastosowania dla skutecznego podważania wadliwych uchwał wspólników w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkach akcyjnych (a co za tym idzie także prostych spółkach akcyjnych). Zidentyfikowano również instrumenty ograniczające niczym nieskrępowane kwestionowanie uchwał oraz zbadano ich wpływ na kształt całego systemu zaskarżania uchwał wspólników w spółkach kapitałowych. Niewątpliwie dodatkowy impuls do

¹ Zgodnie z treścią art. 300¹⁰¹ przepisy art. 422–427 KSH stosuje się odpowiednio do uchwał akcjonariuszy prostej spółki akcyjnej.

podjęcia takich rozważań wynikał z trudności związanych z wykładnią przepisów prawa oraz mnogości rozlicznych stanowisk i interpretacji.

Choć problematyka uchwał i ich zaskarżenia dotyczy zarówno spółek osobowych, jak i kapitałowych, a w odniesieniu do tych ostatnich aktualna jest w stosunku do wszystkich organów kolektywnych spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej i prostej spółki akcyjnej, to rozważania ograniczono wyłącznie do eliminowania z obrotu uchwał organów (z ekonomicznego punktu widzenia) właścicielskich, tj. zgromadzeń spółek kapitałowych. Dla zachowania spójności i przejrzystości wywodu poza przedmiot badań wyłączone również rozważania dotyczące eliminowania z obrotu uchwał wspólników spółek osobowych. Zaslugują one bowiem na oddzielną i pogłębioną analizę, dla której brak miejsca w ramach zakreślonych dla niniejszego opracowania.

Przyczyna objęcia zakresem badań wyłącznie uchwał wspólników spółek kapitałowych tkwi w odrębności trybu przewidzianego dla ich zaskarżenia. Kodeks spółek handlowych ustanawia bowiem w tym zakresie szereg ograniczeń (podmiotowych, przedmiotowych i czasowych). W wypadku uchwał organów zarządzających i nadzorczych brak jest podobnej regulacji.

Zastosowana w monografii terminologia bazuje na założeniu, że pojęcie „wspólnik” jest określeniem szerszym w stosunku do pojęcia „akcjonariusz”. Używane jest ono zatem w odniesieniu do uczestników spółek kapitałowych. Na brak uzasadnienia dla znaczeniowego rozdzielania obu kategorii wskazuje również analiza prawnoporównawcza przedmiotowej terminologii (ang. *shareholder*, niem. *gesellschafter*, wł. *socio*).

Posłużono się szerokim pojęciem „uchwał wspólników” na określenie decyzji walnego zgromadzenia (w spółce akcyjnej oraz prostej spółce akcyjnej), zgromadzenia wspólników (w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością), jak i decyzji wspólników i akcjonariuszy podejmowanych poza zgromadzeniem, która to procedura dopuszczona jest w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością oraz prostej spółce akcyjnej. Na tej podstawie zasadnym wydaje się pogląd o braku doniosłości prawnej (dla dokonywanych rozważań) rozróżnienia na „uchwałę wspólników” oraz „uchwałę zgromadzenia wspólników/walnego zgromadzenia”. Akceptacja przedstawionego stanowiska zdecydowała również o tytule monografii. Posłużono się pojęciem „uchwał wspólników spółek kapitałowych” opowiadając się za jego szerszym zakresem znaczeniowym. Zabieg ten pozwolił na objęcie przedmiotem rozważań również uchwał podejmowanych w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością poza zgromadzeniem – w trybie pisemnym oraz w prostej spółce akcyjnej poza walnym zgromadze-

niem – na piśmie albo przy wykorzystaniu środków komunikacji elektronicznej. Nie istnieją bowiem żadne powody dla wyłączenia poczynionych rozważań w odniesieniu do tak podjętych uchwał.

Wyjaśnienia wymagają również przyczyny wspólnej analizy poruszanego zagadnienia w odniesieniu do trzech spółek kapitałowych. Za zasadnością takiego zabiegu przemawia przede wszystkim niemal identyczne uregulowanie przez ustawodawcę problematyki zaskarżania uchwał wspólników w odniesieniu zarówno do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, jak i spółki akcyjnej (oraz nakaz odpowiedniego stosowania tych ostatnich w prostej spółce akcyjnej). Przepisy zostały sformułowane w analogiczny sposób. Wspólne są także pojawiające się problemy konstrukcyjne i teoretyczne.

Odmienności, choć występują w odniesieniu do poszczególnych spółek, nie mają jednak ani fundamentalnego ani nawet istotnego charakteru i nie podważają zasadności prowadzenia wspólnych badań. Wzajemne przenikanie się problemów zaistniałych na gruncie każdej ze spółek potwierdza także orzecznictwo, w którym odwołania do dorobku wykształconego w odniesieniu do jednej i drugiej osoby prawnej są bardzo częste.

Podstawowym założeniem monografii było wskazanie instrumentów prawnych eliminowania z obrotu wadliwych uchwał wspólników spółek kapitałowych oraz określenie przyczyn wadliwości samych uchwał. Wymagało to odpowiedzi na pytanie o możliwość skutecznego poszukiwania takowych podstaw również poza przepisami kodeksu spółek handlowych. Głębsze rozważania wymagały w pierwszej kolejności ustalenia natury samej uchwały. Nie można bowiem dokonywać analizy prawnych instrumentów i zasad eliminowania z obrotu wadliwych uchwał wspólników bez określenia istoty i charakteru prawnego samej uchwały. W szczególności rozstrzygnięcia relacji między pojęciem uchwały a pojęciem czynności prawnej, co ma znaczenie dla ustalenia, czy i w jakim zakresie do uchwał mogą znaleźć zastosowanie przepisy o czynnościach prawnych. Przyjęcie, że mamy do czynienia z czynnościami prawnymi powoduje, że rozważyć należy odwołanie do szeregu regulacji części ogólnej Kodeksu cywilnego, w tym zwłaszcza przepisów o nieważności czynności prawnych sprzecznych z ustawą, dokonanych w celu jej obejścia oraz naruszających zasady współżycia społecznego (art. 58 KC). Odniesienie się do zakresu zastosowania przepisów Kodeksu cywilnego stanowiło zatem punkt wyjścia dla ustalenia, czy zawarte w Kodeksie spółek handlowych regulacje dotyczące zaskarżania uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej (jak również prostej spółki akcyjnej), mają charakter autonomiczny oraz wyczerpujący, czy też dla eliminowania ich z obrotu

prawnego należy rozważyć także zastosowanie przepisów Kodeksu cywilnego, tj. poszerzenie podstaw prawnych podważania wadliwych uchwał.

Do fundamentalnych sporów o istotę uchwały i czynności prawnej nawiązuje również koncepcja tzw. uchwał negatywnych (rozumianych jako takie, które nie uzyskały wymaganej większości głosów). Rozważenia wymagała zatem zasadność wyróżniania takiej figury prawnej. Niezbędnym było wskazanie argumentów mających znaczenie w sporze o samą konstrukcję prawną, jak również rozważenie możliwych podstaw normatywnych kwestionowania takich zdarzeń.

Z zakresu badawczego celowo wyłączono problematykę uchwał nieistniejących, co podyktowane zostało założeniem, że nie można zaskarżyć uchwały, która nie istnieje. Nie jest przy tym możliwe wzruszanie uchwał nieistniejących z użyciem środków przewidzianych w przepisach Kodeksu spółek handlowych. Niewątpliwie bowiem coś co nie istnieje, nie może być wadliwe. Innymi słowy, najpierw musi być uchwała, by można mówić o jej wadliwości. Dopuszczalność ustalenia nieistnienia uchwały poprzez zastosowanie powództwa z art. 189 KPC została zatem pominięta. Ograniczono się wyłącznie do wzmiankowania samego pojęcia uchwały nieistniejącej, w tym przesłanek pozwalających przyjąć, że z takowym jedynie pozorem uchwały, a nie czynnością prawną, mamy do czynienia.

Następna warstwa rozważań dotyczy zakresu kognicji sądu rejestrowego w odniesieniu do uchwał wspólników stanowiących podstawę wpisu danych do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego. Koniecznym okazało się zbadanie dopuszczalności odmowy wpisu skutków uchwał sprzecznych z prawem, jak i postanowieniami umowy (statutu) spółki. W tym kontekście można było przedstawić argumenty przemawiające za dopuszczalnością traktowania uprawnień sądu rejestrowego jako instrumentu eliminowania wadliwych uchwał z obrotu prawnego. Określone zostały również istotne kompetencje tegoż sądu w odniesieniu do badania uchwał wspólników. Uwzględnienia wymagały przy tym problemy wynikające ze styku postępowania rejestrowego oraz postępowania o zaskarżenie uchwały. W tym zakresie rozważono przede wszystkim dopuszczalność ingerencji sądu procesowego w postępowanie rejestrowe poprzez zabezpieczenie powództwa o zaskarżenie uchwały poprzez zawieszenie wpisu jej skutków do rejestru.

Kolejna warstwa rozważań, prezentująca już problematykę istniejących w Kodeksie spółek handlowych prawnych instrumentów zaskarżania uchwał wspólników spółek kapitałowych, została uszeregowana przy użyciu kryterium

intensywności wadliwości uchwały, tj. wagi przesłanek umożliwiających zastosowanie poszczególnych narzędzi skarżenia uchwał.

W pierwszej kolejności zbadania wymagało powództwo o uchylenie uchwały wspólników. W jego ramach zaś rozstrzygnięcie o wzajemnej relacji i konfiguracji przesłanek zaskarżenia uchwały wskazanych w art. 249 § 1 i art. 422 § 1 KSH. W uzupełnieniu tej kwestii uwzględnione zostały również zakresy przedmiotowe poszczególnych przesłanek uchylenia uchwały, tj. sprzeczność z umową (statutem) spółki, relacja pomiędzy sprzecznością z dobrymi obyczajami (o których mowa art. 249 § 1 i art. 422 § 1 KSH) oraz sprzecznością z zasadami współżycia społecznego (które to pojęcie obecne jest w treści art. 58 § 2 KC). Przeprowadzono także analizę przesłanki godzenia w interes spółki (co wymagało odniesienia się do samego pojęcia interesu spółki) oraz działania mającego na celu pokrzywdzenie wspólnika (co z kolei wymagało ustalenia, czy podejmowaniu skarżonej uchwały towarzyszył zamiar pokrzywdzenia udziałowca oraz zbadania zasad kwestionowania uchwał o tezauryzacji zysku w spółce). W dalszej kolejności znalazły się ustalenia dotyczące właściwej dla powództwa o uchylenie uchwały sankcji nieważności względnej, tj. wzruszalności.

W ramach analizy bloku zagadnień dotyczących powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników poddać badaniu należało przesłanki przedmiotowe tegoż żądania. Przede wszystkim ustalenia wymagał sam zakres pojęcia sprzeczności z ustawą w rozumieniu art. 252 § 1 i art. 425 § 1 KSH, w szczególności rozstrzygnięcie znaczenia sprzeczności uchwały z normami prawnymi o charakterze dyspozytywnym. Ponadto, istotne było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy regulacja zaskarzania uchwał powództwem o stwierdzenie nieważności jest regulacją kompletną, czy wymaga uzupełnienia w drodze odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu cywilnego? Nieodzowne było tym samym rozstrzygnięcie o dopuszczalności stosowania, w ramach systemu zaskarzania uchwał wspólników, przepisu art. 58 KC jako podstawy kwestionowania uchwał podjętych *in fraudem legis* (art. 58 § 1 KC) oraz uchwał, których jedynie niektóre postanowienia są sprzeczne z ustawą (art. 58 § 3 KC).

Finalną część tej grupy rozważań poświęcono wyjaśnieniu charakteru prawnego sankcji przewidzianej na skutek uwzględnienia powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników spółki kapitałowej. Wymagało to porównania z sankcją nieważności bezwzględnej czynności prawnej orzekanej na podstawie art. 58 KC, ale również analizy zarzutu nieważności uchwały, którego podniesienie dopuszczają wprost przepisy art. 252 § 4 i art. 425 § 4 KSH.

W ostatniej części monografii zestawiono instrumenty ochrony spółki przed nadużywaniem prawa do zaskarżania uchwał wspólników. Badanie objęło również instrumenty pozwalające na (choćby czasowe) wstrzymanie wykonania wadliwej uchwały. W tym celu niezbędne okazało się dokonanie analizy uprawnień sądu rejestrowego do zawieszenia postępowania rejestrowego oraz ustalenie istnienia bądź braku możliwości zabezpieczenia powództwa o zaskarżenie uchwały poprzez nakaz zawieszenia postępowania rejestrowego wydany przez sąd procesowy. Wreszcie, określono i zbadano instrumenty przeciwdziałające nadużywaniu prawa do zaskarżania uchwał wspólników, w szczególności przepis art. 423 § 2 KSH – instytucję znajdującą zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do spółki akcyjnej (i odpowiednio do prostej spółki akcyjnej).

Systematyka poszczególnych rozdziałów uwzględniła przesłanki stosowania każdego ze wskazanych instrumentów prawnych eliminowania z obrotu wadliwych uchwał wspólników. Za prezentacją szczegółowej analizy ich zakresu przedmiotowego przemawia przede wszystkim fakt, że każdy z poszczególnych instrumentów służy realizacji określonych celów (ma swoje *ratio legis*). Tym samym, ustalenie przesłanek zastosowania poszczególnych narzędzi umożliwia wystąpienie z propozycją właściwego środka dla skutecznego podważenia wadliwej uchwały.

Dominującą metodą badawczą wykorzystaną w monografii jest typowa dla dogmatyki prawa językowo-logiczna metoda analizy tekstów prawnych. Wyniki wykładni językowej poddano zaś weryfikacji za pomocą wykładni celowościowej. Tę metodę uzupełniają refleksje historyczne, dzięki którym możliwa była analiza struktury systemu prawa, analiza treści stosunków prawnych (związana z potrzebą reagowania na aktualne problemy praktyczne) oraz analiza rozwoju prawa.

Monografia nie powstałaby bez życzliwości i wsparcia osób, które miały zaszczyt i szczęście poznać w trakcie pracy nad jej treścią. W pierwszej kolejności chciałabym podziękować Promotorowi – prof. dr hab. *Marii Królikowskiej-Olczak* za niezwykle życzliwość, wsparcie i cenne uwagi, na które zawsze mogłam liczyć. Monografia stanowi bowiem skrócone i zaktualizowane opracowanie mojej rozprawy doktorskiej obronionej we wrześniu 2016 roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Wyrazy wdzięczności kieruję również do Recenzentów dysertacji – prof. dra hab. *Wojciecha Katnera* oraz prof. dr hab. *Teresy Mróz* za wszystkie cenne wskazówki, które niewątpliwie wpłynęły na ostateczny kształt publikacji i zachęty, bez których nie doszłoby zapewne do jej wydania.

[Przejdź do księgarni →](#)